

XIV MAJANDUSPOLIITIKA TEADUSKONVERENTS

DIE XIV WIRTSCHAFTSPOLITISCHE KONFERENZ

14th SCIENTIFIC CONFERENCE ON ECONOMIC POLICY

XIV

1984 – 2006

TARTU ÜLIKOOL UNIVERSITÄT TARTU UNIVERSITY OF TARTU
Majanduspoliitika õppetool Lehrstuhl für Wirtschaftspolitik Chair of Economic Policy

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL TALLINNER TECHNOLOGISCHE UNIVERSITÄT
Regionaalpoliitika õppetool Lehrstuhl für Regionalpolitik

TALLINN UNIVERSITY OF TECHNOLOGY
Chair of Regional Policy

LEIPZIGI ÜLIKOOL UNIVERSITÄT LEIPZIG UNIVERSITY OF LEIPZIG
Majanduspoliitika instituut Institut für Wirtschaftspolitik Department of Economic Policy

KIELI RAKENDUSKÕRGGKOOL FACHHOCHSCHULE KIEL
Rahvamajandusõpetuse ja majanduspoliitika Institut für Volkswirtschaftslehre und
instituut Wirtschaftspolitik

UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES OF KIEL
Department of Macroeconomics and Economic Policy

Konsultatsiooni- ja koolitusfirma
Firma für Unternehmensberatung und Weiterbildung
Firm for Consultations and Advanced Training
MATTIMAR
OÜ * GmbH * Ltd

XIV MAJANDUSPOLIITIKA TEADUSKONVERENTS

XIV teadus- ja koolituskonverentsi ettekanded - artiklid
(Tartu - Värskas, 29. juuni – 1. juuli 2006)

DIE XIV WIRTSCHAFTSPOLITISCHE KONFERENZ

Beiträge der IV wissenschaftliche und ausbildende Konferenz
(Tartu - Värskas, 29. Juni – 1. Juli 2006)

14th SCIENTIFIC CONFERENCE ON ECONOMIC POLICY

Reports-papers of the XIV scientific and educational conference
(Tartu - Värskas, 29. June – 1. July 2006)



BWV • BERLINER WISSENSCHAFTS-
VERLAG GmbH



MATTIMAR

BERLIN * TALLINN 2006

XIV majanduspoliitika teaduskonverents/
Die XIV wirtschaftspolitische Konferenz/
14th Scientific Conference on Economic Policy – Berlin, Tallinn: BWV * BERLINER
WISSENSCHAFTS-VERLAG GmbH, MATTIMAR OÜ, 2006

ISBN 3-8305-1198-1, ISBN 9985-844-18-1

Käesolevas kogumikus avaldatud artiklid-ettekanded on eelretsenseeritud sõltumatute
retsensentide poolt.

Alle Beiträge der vorliegenden Artikelsammlung wurden vor der Veröffentlichung von
unabhängigen Experten rezensiert.

The articles and presentations published in this collection have been peer-reviewed
by independent experts before publishing.

KORRALDAJAD TÄNAVAD KONVERENTSI TOETAJAJD JA ABISTAJAJD!

Eifodata OÜ
Friedrich Eberti Fondi Eesti Büroo
Konrad-Adenauer-Stiftung
Miniprint OÜ
Saku Õlletehase AS
SBM Pank AS
Verband der Metall- und Elektro-Industrie Nordrhein-Westfalen e.V.
Värskä Sanatoorium AS

© Autorid, Tartu Ülikool, Mattimar OÜ, 2006
© Esikaas ja üldkujundus: Mattimar OÜ, 2006
© Kirjastamine: BWV * BERLINER WISSENSCHAFTS-VERLAG GmbH,
MATTIMAR OÜ, 2006

ISBN 3-8305-1198-1, ISBN 9985-844-18-1

SISUKORD

Eelnevate konverentside ja ilmunud kogumike loetelu (1984–2006)	9
Eessõna (Manfred O.E. Hennies, Matti Raudjärv, Jüri Sepp)	11
Vorwort (von Manfred O.E. Hennies, Matti Raudjärv, Jüri Sepp)	15
Preface (by Manfred O.E. Hennies, Matti Raudjärv, Jüri Sepp)	19
I. MAKROMAJANDUSPOLIITIKA	23
I. MAKROWIRTSCHAFTSPOLITIK	23
I. MACROECONOMIC POLICY	23
1. Meelis Angerma	25
<i>Kokkuvõte</i>	36
2. Jana Kask	38
<i>Kokkuvõte</i>	57
3. Kalle Kukk	59
<i>Kokkuvõte</i>	71
4. Cornelia Kunze	74
<i>Summary</i>	83
5. Tiiu Paas, Andres Kuusk, Friso Schlitte	85
<i>Kokkuvõte</i>	97
6. Olev Raju	99
<i>Kokkuvõte</i>	111
7. Armin Rohde	113
<i>Summary</i>	122
8. Jüri Sepp	123
<i>Kokkuvõte</i>	135

9. Mart Sõrg	Estonia's accession to the euro area	137
<i>Kokkuvõte</i>	Eesti liitumine europiirkonnaga	146
II. SEKTORAALPOLIITIKA		
II. SEKTORALE POLITIK		
II. SECTORAL POLICY		
10. Piret Ilver,	About applying the principles of sustainable	
Juta Sikk	development to tourism industry	151
<i>Kokkuvõte</i>	Säästva arengu põhimõtete rakendamisest Eesti tu-	
	rismimajanduses	166
11. Ott Koppel	Estonian rail transport policy: cohesion with the	
<i>Kokkuvõte</i>	European Union transport policy	168
	Eesti raudteetranspordipoliitika seostatus Euroopa	
	Liidu transpordipoliitikaga	185
12. Ants Kukrus,	Electronic commerce in a global economy: problems	
Arno Pardla	and practice	187
<i>Kokkuvõte</i>	Elektroniline kaubandus globaalses majanduses:	
	probleemid ja praktika	205
13. Rena Selliov	More local food products in the supermarkets – a	
<i>Kokkuvõte</i>	chance for government to support sustainable deve-	
	lopment	206
	Kohalikud toiduained jaekaubanduskettides – valitsu-	
	se võimalus toetada jätkusuutlikku arengut	218
14. Aino Siimon	Über die Regulierung des estnischen Binnenhandels ..	220
<i>Summary</i>	Domestic trade regulation in Estonia	230
15. Eve Tomson	Regulierungsmöglichkeiten des Eisenbahnsektors	232
<i>Kokkuvõte</i>	Raudteesektori reguleerimise võimalused	247
16. Janek Uiboupin	Opening-up to foreign banks in a transition economy:	
<i>Kokkuvõte</i>	a case of Ukraine	249
	Siirderiigi pangandusturu avamine välispankadele:	
	Ukraina näide	260
III. REGIONAALPOLIITIKA		
III. REGIONALPOLITIK		
III. REGIONAL POLICY		
17. Peter Friedrich	Berücksichtigung von volkswirtschaftlichen Aus-	
<i>Summary</i>	wirkungen bei den Entscheidungen über die	
	Einbindung privater Unternehmen in PPP.....	263
	Consideration of economic effects in decision-making	
	on public private partnership	290

18. Jaanus Kiili, Merli Mäger	Peripherality in the EU Baltic Sea Region	291
<i>Kokkuvõte</i>	Perifeersus Euroopa Liidu Läänemeremaades	306
19. Kari Liuhto	The economic impact of the EU enlargement and forthcoming change in legislation of the special economic zone upon the Kaliningrad region	308
<i>Summary</i>	Euroopa Liidu laienemise ja seadusandluse muudatus- te majanduslik mõju Kaliningradi erimajandus- piirkonnale	327
20. Merli Mäger, Jaanus Kiili	Conventional and aspatial peripherality: the case of Setomaa	329
<i>Kokkuvõte</i>	Traditsiooniline ja mitteruumiline perifeersus Seto- maa näitel	349
21. Matti Raudjärv	Über wirtschaftspolitische Lage und Entwicklung des ländlichen Lebens in Estland	351
<i>Kokkuvõte</i>	Maaelu majanduspoliitilisest olukorrast ja arengust Eestis	373
22. Egle Tafenau	Regional policy in the context of the models of new economic geography	375
<i>Kokkuvõte</i>	Regionaalpoliitika uue majandusgeograafia mudelite kontekstis	393
IV. ETTEVÕTLUSPOLIITIKA		395
III. UNTERNEHMENSPOLITIK		395
III. ENTREPRENEURSHIP POLICY		395
23. Inta Brūna, Ruta Šneidere	Assessment of accounting policy trends in Latvia	397
<i>Zusammenfassung</i>	Einschätzung des Entwicklungstendenzen der Rechnungswesenspolitik Lettlands	408
24. Diana Eerma, Jüri Sepp	Competition creation and regulation in case of Estonian competition policy	410
<i>Kokkuvõte</i>	Konkurentsi loomine ja reguleerimine Eesti konku- rentsi poliitika näitel	426
25. Edita Gimžauskienė, Loreta Valančienė	What is the role of changes of accounting policy, within European framework for Lithuanian economic development?	428
<i>Zusammenfassung</i>	Welche Rolle spielen die Änderungen der Rechnungs- wesenspolitik für Entwicklung der litauischen Wirtschaft im europäischen Raum?	441

26. Toomas Haldma, Helje Jõgi <i>Kokkuvõte</i>	Contextual factors and motivators of the accounting developments in Estonian local governments 443 Majandusarvestuse arengut mõjutavad tegurid Eesti kohalikes omavalitsustes 455
27. Arvi Kuura <i>Kokkuvõte</i>	Entrepreneurship policy in Estonia 457 Ettevõtluspoliitika Eestis 477
28. Kristjan-Olari Leping <i>Kokkuvõte</i>	Public sector support to adult job training in Estonia .. 478 Avaliku sektori toetus täiskasvanute tööalasele koolitusele Eestis 495
29. Raivo Linnas <i>Kokkuvõte</i>	Entrepreneurship as a tool of an economic policy: background, factors and possibilities 497 Ettevõtlus majanduspoliitika tööriistana: taust, mõjurid, võimalused 519
30. Jaan Masso, Siret Vildo <i>Kokkuvõte</i>	The government grants to enterprises: theoretical arguments and the possibilities to measure their efficiency 521 Ettevõtluse riiklik toetamine: teoreetilised poolt- ja vastuargumendid ning efektiivsuse hindamise võimalused 542
31. Gunnar Prause, Jost W. Kramer <i>Summary</i>	Internationalisierung und Netzwerkbildung im Mittelstand 543 Internationalization and network development in small and medium business 565
32. Janno Reiljan <i>Kokkuvõte</i>	Probleme der Nachhaltigkeit der Immobilienpolitik des Estnischen states 568 Probleemid Eesti riigi kinnisvarapoliitika jätkusuutlikkuse tagamisel 581
33. Michael Schleicher <i>Zusammenfassung</i>	SME in the Baltic Sea Region – current situation and future perspectives 584 KMU im Ostseeraum – Lage und Perspektiven 598
34. David Smallbone <i>Kokkuvõte</i>	Cross border co-operation in enterprise partnerships: a case for policy treatment? 600 Piiriülene koostöö ettevõtete partnerluses: juhtum poliitika käsitleks? 621
35. Urve Venesaar <i>Kokkuvõte</i>	Regional new firms formation and entrepreneurship policy in Estonia 623 Uute ettevõtete loomise aktiivsus maakondades ja Eesti ettevõtluspoliitika 633

I	1984	Ühiskondliku tootmise intensiivistamise probleemid Eesti NSV-s
II	1994	Majandusteadus ja majanduspoliitika Eesti Vabariigis
III	1995	Majanduspoliitika teooria ja praktika Eesti Vabariigis
IV	1996	Aktuaalsed majanduspoliitika küsimused Euroopa Liidu riikides ja Eesti Vabariigis /I ja II/ Aktuelle wirtschaftspolitische Fragen in den Ländern der Europäischen Union und in der Republik Estland /I und II/ Topical Problems of the Economic Policy in the Member States of the European Union and the Republic of Estonia /I and II/
V	1997	Eesti Vabariigi majanduspoliitika ja integreerumine Euroopa Liiduga Die Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Integration mit der Europäischen Union Economic Policy of the Republic of Estonia and Integration with the European Union
VI	1998	Eesti Vabariigi integreerumine Euroopa Liiduga – majanduspoliitika eesmärgid ja abinõud Die Integration der Republik Estland mit der Europäischen Union – Ziele und Mittel der Wirtschaftspolitik Integration of the Republic of Estonia into the European Union – Goals and Instruments of Economic Policy
VII	1999	Eesti Vabariigi majanduspoliitika ja Euroopa Liit Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Europäische Union Economic Policy of the Republic of Estonia and the European Union
VIII	2000	Eesti Vabariigi majanduspoliitika tulemuslikkus ja Euroopa Liit Wirksamkeit der Wirtschaftspolitik der Republik Estland und die Europäische Union Effectiveness of the Economic Policy of the Republic of Estonia and the European Union
IX	2001	Harmoniseerimine ja vabadus Eesti Vabariigi majanduspoliitikas integreerumisel Euroopa Liiduga Harmonisierung und Freiheit der Wirtschaftspolitik Estlands in EU-Integrationsprozess Harmonisation and Freedom in the Economic Policy of Estonia integrating with the European Union
X	2002	Euroopa Liiduga liitumise mõju Eesti majanduspoliitikale Die Integration der Europäischen Union und ihre Wirkungen auf die Wirtschaftspolitik Estlands Effect of Accession to the European Union on the Economic Policy of Estonia

- XI 2003 Eesti majanduspoliitika teel Euroopa Liitu
Die Wirtschaftspolitik Estlands auf dem Weg in die
Europäische Union
Estonian Economic Policy on the way towards the European
Union**
- XII 2004 Eesti majanduspoliitilised perspektiivid Euroopa Liidus
Wirtschaftspolitische Perspektiven Estlands als Mitglied der
Europäischen Union
Economic Policy Perspectives of Estonia in the European
Union**
- XIII 2005 XIII majanduspoliitika teaduskonverents
Die XIII wirtschaftspolitische Konferenz
13th Scientific Conference on Economic Policy**

Käesolev kogumik ja neljateistkümnes konverents:

- XIV 2006 XIV majanduspoliitika teaduskonverents
Die XIV wirtschaftspolitische Konferenz
14th Scientific Conference on Economic Policy**

EESSÕNA

On kujunenud heaks traditsiooniks, et Tartus ja Võrkas diskuteeritakse kord aastas majanduspoliitika üle, tänavu juba 14. korda. Alates 1996. aastast on majanduspoliitika konverents rahvusvaheline. Eesti on 2004. aasta 1. maist Euroopa Liidu liige. Seetõttu arutatakse meie konverentsil mitte niivõrd enam siirde küsimusi kui võrd Eesti positsioneerimist EL-s. Konverentsi teadusliku sisu tagavad Tartu Ülikool (majanduspoliitika õppetool ja Pärnu kolledž), Tallinna Tehnikaülikool (regionaalpoliitika õppetool), Leipzigi Ülikool (majanduspoliitika instituut) ning Kieli Raken-duskõrgkool (rahvamajanduse ja majanduspoliitika instituut). Korraldamise eest hoolitseb traditsiooniliselt Mattimar OÜ.

* * *

Eesti kuulub nende uute EL liikmesriikide hulka, kes soovivad võimalikult kiiret monetaarset integratsiooniprotsessi. Eesti taotles Euroopa Majandus- ja Rahaliiduga (EMU) liitumist juba järgmise, so 2007. aasta alguses. Kuid eeldatavasti ei ole võimalik seda äärmiselt auahnet eesmärki ellu viia enne 1. jaanuari 2008.

Nii selgitas majandus- ja valuutaküsimuste eest vastutav EL komissar Joaquin Almunia 2005. aasta novembri alguses, et tal on tõsine kahtlus, kas saavad Eesti – koos Leedu ja Sloveeniaga – juba 2007.aastal rahaliitu astuda. Ta on seisukohal, et liitu saab võtta üksnes neid riike, kes täidavad kõiki Maastrichti kriteeriumeid.

Peale inflatsiooni kriteeriumi täidab Eesti neid tingimusi igati (intressikriteerium on vaid kaudselt hinnatav).¹ Muret tekitab üksnes Eesti hinnataseme areng. 2005.aasta keskmine inflatsioonimäär oli 4,1 protsenti ja seega selgesti üle lubatud 2,6 protsendilise soovitatava näitaja. 2006. aasta alguses inflatsioon isegi kiirenes, kuid jõuab Eesti Panga hinnangul aasta keskmisena 3,6 ning 2007. aastal 3 protsendini. Viimane tase peaks tagama Eesti eurokõlblikkuse.

Millisel ajahetkel Eesti liitumine EMU-ga võimalikuks osutub, oleneb mitte ainult 1992. aastal Maastrichti lepinguga nõutud raha-, eelarve- ja vahetuskursipoliitika konvergensikriteeriumidest, vaid ka sellest, kui võrd Eesti rahvamajanduse struktuursed tingimused ühtivad ka ülejäänud liikmesriikide vastavate näitajatega.

¹ Kuigi siiski harmoniseeritud pikaajaline intress Eesti boniteedi kriteeriumina veel pole kättesaadav; vrd siin ja teisi Maastrichti konvergensikriteeriume 2005.a. konverentsikogumiku eessõnas.

Struktuuriiline vastavus on tähtis, et EMU laienemisega ei saaks kannatada stabiilse ühiskonna alused. Hindamaks seda, võetakse ikka ja jälle appi Robert Mundelli² loodud "optimaalse valuutapiirkonna teooria".

Valuutaliidus ei saa enam ükski liikmesriik lahendada oma siseriiklikke majandusprobleeme iseseisva rahapoliitika abil. Palju enam oleneb nüüd sellest, et Euroopa Keskpanga poliitika vastaks siseriiklikule majanduspoliitilisele olukorrale või vähemalt ei raskendaks ega muudaks võimatuks siseriiklike eesmärkide elluviimist. Rahvamajandusliku sobivuse täpsuse hindamise tähtsaimateks kriteeriumideks on majandussektorite struktuur, tööturg, majanduslik lõimumine teiste partnerriikidega ja jooksevkonto.

Et tegelikult vältimatud arengu lahknevused eri liikmesriikides jääksid miinimumnõude piiridesse, on tähtis kõikide riikide majanduse harustruktuuride sarnasus. Siis on riikide konjunktuuriarengute lahknemise oht kõige väiksem. Sümptomaatiline on siin põllumajanduses töötavate inimeste osakaal kogu tööhõivest. Eesti on oma 5,7 protsendiga spektri keskel, mille ühes ääres on 1,3 protsendiga (Luksemburg; 2,2 protsenti Belgia; 2,4 protsenti Saksamaa) ja teises – 18,4 protsendiga (Poola)³. Nii näiteks tooks EL agrarpoliitika reform Poolas kaasa kaugelt suuremaid ümberkujundusi kui Luksemburgis ja ka Eestis.

Järgmine kriteerium, pigem erinevalt tekkinud kriiside ja konjunktuuri mõjutaja on erisugune sõltuvus energiakandjatest, milleks on nafta ja maagaas. Ka siin on Eesti oma nafta- ja gaasitarbimishäitajatega iga miljoni euro reaalse SKT kohta 140 tonniga naftaühikuid pigem keskmiste hulgas (võrdlusena: Prantsusmaa 85; Saksamaa 91; Slovakkia 436), – sama kehtib töötuse määra kohta. Eesti on oma 2005. aasta keskmise 7,9 protsendiga paremas positsioonis kui Saksamaa üle 10-protsendilise töötuse määraga.

Milliseid eeliseid rahaliit riigile annab, oleneb ka oluliselt sellest, kui tähtis on rahaliidu ruumis kaupade ja teenuste vahetus antud riigi jaoks. Tihedate kaubandusidemetega korral tasanduvad mitte üksnes vahetuskursid, vaid ka kursi tagamiskulud. Euroopa Liidu osatähtsus Eesti väliskaubanduses ületab praegu 80% ja välisinvesteeringute sissevoolus koguni 85%.

Kahtlused võivad tekkida Eesti kaupade ekspordi ja impordi negatiivset saldot vaadeldes. Eesti kaubandusbilansi saldod on peale 1992. aastat pidevalt negatiivsed, mis kohati ületavad sisemajanduse kogutoodangu suhtes kümne protsendi piiri. See võib olla indikaatoriks, et siseraha on pidevalt üle hinnatud. Sealjuures tuleb aga arvestada, et välisinvestorite massiline osalusõiguste omandamine on kaasa toonud

² 1999.a. Nobeli preemia laureaat. Üks tema tähtsaimaid teoseid: "A Theorie of Optimum Currency Areas" (1961), pani ta aluse Euro sisseviimiseks. Peale selle "A Plan for a European Currency" (1973).

³ need ja järgnevad andmed: Eurostat, International Energy Agency; OECD; IWF; Eesti Pank

suure kapitaliimpordi. Ka on möödunud aastate naftahindade tõus toonud kaasa Terms of Trade halvenemise, nähtuse, mis ka teisi naftast sõltuvaid riike koormab. Eesti valuutakomiteesüsteem, mis juba praegu praktiliselt rahaliitu simuleerib, on nendes tingimustes taganud krooni stabiilsuse.

Üldjoontes on Eesti majandus EMUsse astumiseks üsna hästi ette valmistunud. Suur tööpuudus kummitab üle maailma, see käib kaasas edasise tehnoloogilise progressiga (nano-tehnikaga!) ja tööjõu asendamisega masinatega ning jääb tööstusriikidele tükiks ajaks lahendamatuks probleemiks, kui just poliitilised otsustajad põhimõtteliselt uut mõtlemist läbi suruda ei suuda. Eesti peab enne euroga liitumist lahendama vaid oma spetsiifilise probleemi – nimelt alandama oma inflatsioonitaset.

* * *

Käesolev konverentsikogumik antakse välja – nii nagu ka eelmistel aastatel – koostöös kirjastusega Berliner Wissenschafts-Verlag (varasema nimega: Berlin-Verlag Arno Spitz), nii jõuavad arutlused-ettekanded ka Saksamaal (ja mujal) laiemal majanduspoliitikast huvitatud avalikkuseni.

Varasematel aastatel on meie majanduspoliitika konverentsil käsitletud ka teemasid, mis sisuliselt kuulusid rohkem ettevõtetmajanduse kui majanduspoliitika valdkonda. Alates 2003. aastast toimub Eesti kuurortlinnas Pärnus iga aasta alguses teaduskonverents, kus keskendutakse põhiliselt ettevõtetmajanduse küsimustele. Ka Pärnu konverentsil peetud ettekannete-artiklite põhjal on avaldatud igal aastal konverentsikogumik (edaspidi on ka selle kogumiku kirjastamisel meiega koostööks valmis eel-pool nimetatud saksa kirjastus).

Seega on eeltoodult majandustemaatikat jaotades võimalik konverentside tööd nii Tartus-Värskas kui ka Pärnus eesmärgipärasemalt korraldada, sealhulgas artiklite mahtu kogumikes senisest paindlikumalt varieerida ning autoritel on võimalus spetsiifilisi küsimusi põhjalikumalt ja terviklikumalt käsitleda. Käesoleval ja ka järgnevatel aastatel retsenseeritakse avaldamiseks esitatud artiklid majanduspoliitika konverentsikogumiku kvaliteedi tagamiseks eeskätt välismaiste kvalifitseeritud teadlaste poolt.

Käesoleva kogumiku ettekanded on teemade järgi liigitatud järgmistesse valdkondadesse:

- (1) makromajanduspoliitika;
- (2) sektoraalpoliitika;
- (3) regionaalpoliitika;
- (4) ettevõtluspoliitika.

Nende teemavaldkondade järgi moodustatakse Värskas töögrupid-sektsioonid. Loomaks eeldusi edukaks konverentsi istungite läbiviimiseks ja aruteludeks valmistamiseks, saadetakse artiklite kogumikud enne konverentsi algust kõigile osalejatele.

Korraldajad tänavad konverentsi toetajaid ja samuti neid osavõtjaid, kes kogumiku koostamisele oma artikliga kaasa aitasid. Korraldajate tänusõnad kuuluvad ka kõigile retsensentidele.

Nekroloog:

Leiname meie saksa kolleegi prof. Dr TONI SCHULZ-i , kes suri pärast pikka rasket haigust 57. eluaastal 6. mail 2005. a. Ta oli eelmistel aastatel suuresti toeks konverentside õnnestumisele nii Tartus-Värskas kui ka Pärnus. Me mälestame teda ja tema saavutusi austusega ka tulevikus.

Manfred O. E. Hennies
Kiel ja Warder (Saksamaa)

Matti Raudjärv (konverentsisarja algataja)
Tallinn, Pirita-Kose ja Pärnu

Jüri Sepp
(Tartu)

Veebruar-mai 2006

VORWORT

Der guten Tradition folgend werden Tartu und Värskä wieder die Begegnungsorte für die alljährlich in Estland stattfindende wirtschaftspolitische Konferenz. Die Tagung wird in diesem Jahr zum vierzehnten Mal durchgeführt, seit 1996 werden internationale Konferenzen abgehalten. Wissenschaftliche Träger dieser Konferenz sind die Universität Tartu (Lehrstuhl für Wirtschaftspolitik und das Pärnuer College), die Technische Universität Tallinn (Lehrstuhl für Regionalpolitik), die Universität Leipzig (Institut für Wirtschaftspolitik) sowie die Fachhochschule Kiel (Institut für Volkswirtschaftslehre und Wirtschaftspolitik). Federführend ist traditionell die Verlags-, Beratungs- und Fortbildungsfirma Mattimar GmbH. Der vorliegende Tagungsband wird – wie in den Vorjahren – in Kooperation mit dem Berliner Wissenschafts-Verlag (vormals Berlin-Verlag Arno Spitz) herausgegeben, so dass die Diskussionsbeiträge auch in Deutschland (und in anderen Ländern) einer breiteren wirtschaftspolitisch interessierten Öffentlichkeit zugeführt werden.

* * *

Estland ist seit dem 1. Mai 2004 Mitglied der Europäischen Union (EU). Die Privatisierung seines Unternehmensektors ist weitgehend abgeschlossen, so dass die estnische Treuhand bereits im Jahr 2001 ihre Tätigkeit einstellen konnte. Insofern wird es zukünftig in den wirtschaftspolitischen Diskussionen weniger um Fragen der Transformation als um die Positionierung Estlands innerhalb der EU gehen.

Estland gehört zu jenen neuen EU-Mitgliedsländern, die einen möglichst schnellen monetären Integrationsprozess wünschen. Estland hat einen Beitritt zur Europäischen Wirtschafts- und Währungsunion (EWWU) bereits zu Beginn des kommenden Jahres angestrebt. Doch dieses äußerst ehrgeizige Ziel wird voraussichtlich nicht vor dem 1. Januar 2008 zu realisieren sein.

So machte der für Wirtschafts- und Währungsfragen zuständige EU-Kommissar Joaquín Almunia Anfang November 2005 deutlich, dass er erhebliche Zweifel habe, ob Estland – neben Litauen und Slowenien – schon 2007 der Währungsunion beitreten könne. Er werde nur solche Länder für den Währungsbeitritt vorschlagen, die auch alle fünf Maastricht-Kriterien erfüllen.

Bis auf das monetäre Kriterium der Preisniveaustabilität erfüllt Estland weitgehend diese Bedingungen (das Zinskriterium ist nur indirekt auswertbar).¹ Sorgen bereitet lediglich die Entwicklung des estnischen Preisniveaus. Im Jahre 2005 betrug die

¹ Wobei allerdings ein harmonisierter Langfristzins als Bonitätskriterium für Estland noch nicht verfügbar ist; vgl. hierzu und zu den übrigen Maastricht-Konvergenzkriterien das Vorwort zum Tagungsband 2005.

mittlere Inflationsrate 4,1 Prozent und lag damit deutlich über dem zulässigen Referenzwert von 2,6 Prozent. Anfang des Jahres 2006 ist die Inflationsrate sogar im beschleunigten Tempo gestiegen, aber laut der Einschätzung der Estnischen Bank erreicht sie im Mittel des Jahres den Wert von 3,6 und wird im Jahre 2007 auf drei Prozent sinken. Das letztgenannte Niveau sollte die Eurotauglichkeit Estlands sichern.

Zu welchem Zeitpunkt der Beitritt Estlands zur EWWU möglich wird, hängt nicht allein von den 1992 im Maastricht-Vertrag geforderten geld-, haushalt- und wechsellkurspolitischen Konvergenzkriterien ab, sondern auch davon, ob die strukturellen volkswirtschaftlichen Rahmenbedingungen Estlands mit denen der übrigen Mitgliedstaaten übereinstimmen. Die strukturelle Übereinstimmung ist wichtig, damit durch die Erweiterung der EWWU die Grundlagen einer Stabilitätsgemeinschaft nicht gefährdet werden. Um dies zu beurteilen, wird immer wieder auf die von Robert Mundell² entwickelte "Theorie optimaler Währungsräume" zurückgegriffen.

In einer Währungsunion kann kein Mitgliedstaat landesinterne Wirtschaftsprobleme durch eine eigenständige Geldpolitik bekämpfen. Vielmehr ist es darauf angewiesen, dass die Politik der Europäischen Zentralbank weitgehend der binnenwirtschaftlichen Situation entspricht oder zumindest die Verwirklichung binnenwirtschaftlicher Ziele nicht erschwert oder gar unmöglich macht. Die wichtigsten Kriterien zur Beurteilung der volkswirtschaftlichen Passform sind Branchenstruktur, Arbeitsmarkt, wirtschaftliche Verflechtungen mit den übrigen Partnerländern und Leistungsbilanz.

Damit – im Grunde unvermeidliche – divergierende Entwicklungen in den einzelnen Mitgliedsländern auf ein Mindestmaß beschränkt bleiben, ist es wichtig, dass die einzelnen Wirtschaftssektoren quer durch alle Staaten in etwa gleiche Größenrelationen zueinander haben. Denn dann ist die Gefahr des Auseinanderdriftens nationaler Konjunkturentwicklungen am geringsten. Symptomatisch hierfür ist der Anteil der arbeitenden Bevölkerung in der Landwirtschaft in Prozent aller Erwerbstätigen. Im Hinblick auf diesen Anteil liegt Estland mit 5,7 Prozent im Mittelfeld der Spannbreite von 1,3 Prozent (Luxemburg; 2,2 % Belgien; 2,4 % Deutschland) und 18,4 Prozent (Polen)³. So würde beispielsweise eine Reform der EU-Agrarpolitik in Polen weitaus größere Umbrüche nach sich ziehen als in Luxemburg und auch in Estland.

Ein weiteres Kriterium für eine eher ungleich beschaffene Krisen- und Konjunkturanfälligkeit ist die unterschiedliche Abhängigkeit von den Energieträgern Erdöl und Erdgas. Auch hier liegt Estland mit einem Primärverbrauch an Öl und Gas je eine Million Dollar reales Bruttoinlandsprodukt mit 116,2 Tonnen Öleinheiten eher

² Nobelpreisträger von 1999. Eines seiner bedeutendsten Werke: "A Theorie of Optimum Currency Areas" (1961), legte das Fundament für die Einführung des Euros. Darüber hinaus: "A Plan for a European Currency" (1973).

³ diese und die folgenden Daten von: Eurostat, International Energy Agency; OECD; IWF; Estnische Bank.

im Mittelfeld.⁴ – Gleiches gilt für die Erwerbslosenquote. Estland ist mit seiner mittleren Arbeitslosigkeit von 7,9 Prozent im Jahre 2005 besser positioniert als Deutschland mit einer Rate über 10 Prozent.

Welche Vorteile eine Währungsunion für ein Land bringt, hängt im Wesentlichen auch davon ab, wie wichtig der Austausch von Waren und Dienstleistungen innerhalb des einheitlichen Währungsraumes für dieses Land ist. Bei intensiven Handelsbeziehungen gleichen sich nicht nur die wirtschaftlichen Wechsellagen einander an, auch die Kurssicherungskosten entfallen.

Der Anteil der Europäischen Union im Außenhandel übersteigt gegenwärtig 80 Prozent und macht bei der Einfuhr der Investitionen sogar 85 Prozent aus.

Bedenken könnten im Hinblick auf den negativen Außenbeitrag Estlands bestehen. Die Güterbilanz Estlands weist seit der Wende im Jahre 1992 ständig negative Salden auf, die zeitweilig sogar die 10%-Grenze⁵ überschreiten. Dies könnte ein Indiz dafür sein, dass die Inlandswährung permanent überbewertet ist. Dabei ist allerdings zu bedenken, dass der massive Erwerb von Anteilsrechten durch gebietsfremde Investoren hohe Importe von Anlagegütern nach sich gezogen haben. Auch haben die Erdölverteuerungen der vergangenen Jahre zu einer Verschlechterung der Terms of Trade geführt, ein Phänomen, das auch andere erdölabhängige Länder gleichermaßen belastet. Das estnische Currency-Board-System, welches praktisch außenwirtschaftlich bereits eine Währungsunion simuliert, hat verhindert, dass Estland im Alleingang mit einer Abwertung seiner Währung dieses Missverhältnis korrigieren konnte.

Im Großen und Ganzen ist die estnische Wirtschaft auf einen Beitritt zur EWWU recht gut vorbereitet. Die hohe Erwerbslosigkeit ist ein weltumspannendes Problem, das mit fortschreitendem technischen Fortschritt (Nano-Technik!) und sich fortsetzender Substitution von Arbeit durch Betriebsmittel für alle Industrienationen auf absehbare Zeit ein unlösbares Problem bleiben wird, es sei denn, dass sich die politischen Entscheidungsträger zu einem grundsätzlichen Umdenken durchringen können. Estland hat vor einem Euro-Beitritt in erster Linie ein landesspezifisches Problem zu lösen, nämlich das seiner Inflation.

* * *

In den früheren Jahren hat man auf unserer wirtschaftspolitischen Konferenz auch Themen behandelt, die ihrem Inhalt nach mehr zur Betriebswirtschaftslehre als Wirtschaftspolitik gehörten. Seit dem Jahr 2003 findet Anfang jedes Jahres im estnischen Kurbad Pärnu die Konferenz über die Betriebswirtschaft statt, deren Schwerpunkte Fragen der Betriebswirtschaft sind. Auch auf der Basis der Vortragsartikel der Konferenz wird jedes Jahr ein Tagungsband veröffentlicht. Durch die

⁴ Zum Vergleich, jeweils in Tonnen Öleinheiten je 1 Mio. \$ BIP: Frankreich: 70,3; Deutschland 75,3; Slowakei: 363,2.

⁵ in Bezug zum Bruttoinlandsprodukt

Aufteilung der Wirtschaftsthematik zwischen den Konferenzen können Diskussionen sowohl in Tartu-Värska als auch in Pärnu zielgerichteter geführt werden.

Auf Wunsch der Teilnehmer kann der Umfang der Artikel im Tagungsband flexibler als bisher variiert werden. Dadurch wird es den Autoren möglich, spezifische Fragen ausführlicher und vollständiger zu behandeln. In diesem Jahr und weiterhin werden die zur Veröffentlichung im Tagungsband anstehenden Beiträge zur Qualitätssicherung Rezensionen durch qualifizierte Wissenschaftler vor allem aus dem Ausland unterzogen.

Die Beiträge in dem vorliegenden Sammelband sind in folgende Themenbereiche untergliedert:

- (1) Makrowirtschaftspolitik;
- (2) Sektorale Politik;
- (3) Regionalpolitik;
- (4) Unternehmenspolitik.

Nach diesen Themenbereichen werden die Arbeitsgruppen in Värska eingeteilt. Um die Voraussetzung für einen erfolgreichen Verlauf der Tagung zu schaffen, wird der Tagungsband bereits vor Beginn der Tagung den Konferenzteilnehmern zur Vorbereitung auf die Diskussionen zugestellt werden.

Die Veranstalter danken an dieser Stelle den Sponsoren dieser Konferenz sowie jenen Teilnehmern, welche durch ihre Artikel zum Entstehen dieses Tagungsbandes beigetragen haben.

Nachruf:

Wir trauern um unseren deutschen Kollegen, Prof. Dr. TONI SCHULZ, der nach langer und schwerer Krankheit am 6. Mai 2005 im Alter von 57 Jahren gestorben ist. Er hat in den vergangenen Jahren mit dazu beigetragen, dass die Konferenzen sowohl in Tartu/Värska als auch in Pärnu erfolgreich waren. Wir werden ihn und seine Leistungen auch in Zukunft in ehrender Erinnerung behalten.

Manfred O. E. Hennies
Kiel und Warder (Deutschland)

Matti Raudjärv (Initiator dieser Konferenzreihe)
Tallinn, Pirita-Kose, und Pärnu (Estland)

Jüri Sepp
(Tartu)

Februar –Mai 2006

PREFACE

Being the sites of annual conferences on economic policy in Estonia again has become a good tradition for Tartu and Võrska. The conference held this year will be the 14th and it has been an international conference since 1996. The University of Tartu (the Chair of Economic Policy and the Pärnu College), Tallinn University of Technology (Chair of Regional Policy), University of Leipzig (Institute of Economic Policy) and also Kiel University of Applied Sciences (Institute of National Economy and Economic Policy) take care of the scientific content of the conference. In addition, the publishing, consultation and further training company Mattimar OÜ is traditionally responsible for the organisation. This collection of conference papers is issued – similar to previous years – in cooperation with the publisher Berliner Wissenschafts-Verlag (former name: Berlin-Verlag Arno Spitz) to make the discussions-presentations available also to general public interested in economic policy in Germany (and other countries).

* * *

Estonia has been a EU Member State since 1 May 2004. The business area of the country has been largely privatised so the Estonian Privatisation Agency could terminate its activities already in 2001. The communities of economic policy will be therefore discussing the positioning of Estonia in the EU rather than issues of the transition period.

Estonia is among the new EU Member States which wish to make the monetary integration process as fast as possible. Estonia has applied for accession to the Economic and Monetary Union (EMU) already at the beginning of next year. It is probably not possible to reach such an extremely ambitious goal, however, before 1 January 2008.

EU Commissioner for Economic and Monetary Affairs Joaquin Almunia explained already at the beginning of November 2005 that he has serious doubts about the ability of Estonia – together with Lithuania and Slovenia – to join the EMU already in 2007. He suggested that only countries who fulfil also all Maastricht criteria should be admitted to the EMU.

Estonia amply meets these requirements except for the inflation criterion (which can only be indirectly evaluated).¹ Only the development of the price level in Estonia is a cause for worries. In 2005 the average inflation rate was 4.1 per cent and therefore clearly higher than the indicative allowed target of 2.6 per cent. At the beginning of

¹ Although harmonised long-term interest rate as the eligibility criterion for Estonia is not available yet; cf. here and other Maastricht convergence criteria in preface to the collection of materials of the conference of 2005.

2006 the inflation even accelerated but according to the evaluation of the Bank of Estonia it will reach the annual average level of 3.6 and in 2007 – 3 per cent. The latter level should ensure the eligibility of Estonia for euro.

The moment when accession of Estonia to the EMU becomes possible will depend not only on the convergence criteria established in 1992 in the Maastricht Treaty with respect to monetary, budgetary and exchange rate policies but also on whether the structural framework conditions of the Estonian national economy conform to the respective indicators of the other Member States.

Structural conformity is important to avoid damaging the bases of the stable society with the EMU enlargement. It is evaluated again and again by applying the "theory of optimum currency areas" created by Robert Mundell².

In Economic and Monetary Union, no Member State can solve its domestic economic problems with independent financial policy any more. It is now much more important that the policy of the European Central Bank should conform to the national situation of economic policy or at least would not aggravate reaching domestic goals or make it impossible. The most important eligibility criteria for the national economy are the structure of economic sectors, labour market, economic integration with other partner countries and current account.

In order to keep the – actually inevitable – variations in the development of different Member States within minimum requirements, it is important to have each economic sector approximately with the same proportions in all countries. In such a case the risk of divergent economic cycles of countries is the lowest. The proportion of individuals employed in agriculture in total employment is a symptomatic indicator. Considering this proportion, Estonia with its 5.7 per cent is in the middle of the spectrum, with 1.3 per cent in one end (Luxembourg; 2.2 per cent Belgium; 2.4 per cent Germany) and 18.4 per cent (Poland) in the other end³. For instance, the reform of EU agrarian policy would lead to considerably more extensive reorganisations in Poland than in Luxembourg or also Estonia.

The next criterion, which rather influences crises with different causes and economic cycles, is varying dependence on energy carriers – oil and natural gas. Also in this respect Estonia with its oil and gas consumption indicators – 140 tons of oil equivalent per each million euros of real GDP – rather belongs among average countries (cf: France 85; Germany 91; Slovakia 436). The same applies to unemployment

² Nobel Prize laureate in 1999. One of his most important books *A Theory of Optimum Currency Areas* (1961) laid the foundation for the introduction of euro. Also, *A Plan for a European Currency* (1973).

³ These and the following statistics: Eurostat, International Energy Agency; OECD; IWF, Bank of Estonia.

rates – Estonia with its average rate of 7.9 per cent in 2005 is in a better position than Germany with its unemployment rate of more than 10 per cent.

The advantages of the EMU to a country also considerably depend on the importance of the trade in goods and services for the country in the area of the EMU. With close trade relations not only exchange rates but also the expenses of maintaining the exchange rate are levelled. The importance of the European Union in the Estonian foreign trade is currently more than 80% and in the inflow of foreign investments even 85%.

Looking at the negative balance of exports and imports of goods in Estonia may raise doubts. After 1992 the balance of trade has been constantly negative, exceeding sometimes ten per cent of the gross domestic product. This may be an indicator of constant overestimation of domestic currency. We should, however, take into account the fact that massive acquisition of participation rights by foreign investors has led to large imports of capital. Increase in oil prices in the recent years has also led to a deterioration of terms of trade, a phenomenon which burdens also other countries which depend on oil. The Estonian currency board system which practically simulates EMU in foreign economy already now, has stopped Estonia from devaluation of its currency to reduce the disproportion.

The Estonian economy has generally prepared itself rather well for accession to the EMU. High unemployment rate is a global problem which accompanies further technological progress (nanotechnology!) and replacement of labour with machines and will remain unsolved in industrial countries for a long time, unless political decision-makers can enforce a radically new way of thinking. Before joining euro, Estonia has to solve a specific problem related to the country – namely its inflation.

* * *

In earlier years our conference on economic policy has covered also subjects which were in essence more related to the study of entrepreneurship than economic policy. Since 2003 a conference on entrepreneurship has been held in Pärnu, an Estonian health resort town, at the beginning of each year, focusing mainly on the issues of entrepreneurship. Annual collections of conference papers are also published on the basis of the presentations/articles of the conferences held in Pärnu. Separating the economic subjects that way allows more effective organisation of conferences both in Tartu/Värska and in Pärnu.

According to the wishes of participants, the volume of articles in the collection could also be varied in a more flexible manner in the future. It would permit a more thorough and integrated treatment of specific issues by the authors. This year and also in the next years the articles submitted for publishing are peer reviewed above all outside Estonia by qualified researchers from other countries to ensure the quality of the collection of conference papers.

Papers of this collection have been classified under the following topics:

- (1) macroeconomic policy;
- (2) sectoral policy;
- (3) regional policy;
- (4) entrepreneurship policy.

Working groups/sections will be set up at Värkska according to these subject areas. The collections of papers will be sent to all participants before the conference to allow them to prepare for discussions and to be able to organise the conference sessions successfully.

The organisers thank the supporters of the conference and also the participants who have contributed to the compiling of the collection with their papers. The organisers also appreciate the assistance of all peer reviewers.

Obituary:

We mourn the loss of our German colleague Prof. Dr TONI SCHULZ who died on 6 May 2005 at the age of 57 after a long severe disease. In earlier years he very much supported the success of the conferences both in Tartu/Värkska and in Pärnu. We will commemorate him and his achievements with respect also in the future.

Manfred O. E. Hennies
Kiel and Warder (Germany)

Matti Raudjärv (initiator of the series of conferences)
Tallinn, Pirita-Kose and Pärnu

Jüri Sepp (Tartu)

February–May 2006